

II. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-3-03>

ВИКЛИКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Мерцалов Д. Ю.*аспірант**Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**просп. Науки, 72, Дніпро, Україна**orcid.org/0009-0003-4112-6929**DmertsalovD@gmail.com***Ключові слова:***правова визначеність,
правозастосування, цивільне
право, правова система,
правові гарантії, законодавче
оновлення.*

Досліджено виклики та обмеження, що виникають при реалізації принципу правової визначеності в українському цивільному праві, яке залишається основою правової стабільності та передбачуваності правових відносин у суспільстві. Метою дослідження є виявлення найбільш критичних аспектів правової невизначеності в цивільному законодавстві України, зокрема шляхом аналізу основних недоліків у застосуванні принципу правової визначеності. Дослідження також націлене на розробку рекомендацій щодо вдосконалення законодавства для підвищення рівня передбачуваності правових норм, що особливо важливо в контексті захисту прав та інтересів громадян. Методи дослідження включають аналіз нормативно-правових актів, аналіз судової практики, а також порівняльний аналіз міжнародного досвіду, зокрема правових підходів, що застосовуються в Європейському Союзі, де принцип правової визначеності розглядається як один із базових елементів правової системи. Використання методу порівняльного аналізу дозволило виявити ключові відмінності між національним і міжнародним підходами до правозастосування, що надало змогу глибше зрозуміти необхідність гармонізації українського законодавства із загальновизнаними міжнародними стандартами. Результати дослідження свідчать про наявність численних прогалин у законодавстві, а також проблем із чіткістю та узгодженістю правових норм, що часто призводить до правових суперечностей та ускладнень у правозастосуванні. Виявлено, що правова невизначеність у цивільному законодавстві може виникати внаслідок багатозначності окремих правових термінів та недостатньої регламентації джерел права, що ускладнює судову практику. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення законодавства, зокрема через посилення регламентації джерел цивільного права, уточнення формулювань правових норм та усунення багатозначності у текстах нормативних актів. Досліджено актуальні проблеми правової невизначеності, що виникають у зв'язку з використанням абстрактних правових термінів, таких як «справедливість» або «значна шкода», і запропоновано шляхи їх усунення. Це включає чіткіше формулювання норм та забезпечення єдності судової практики для уникнення неоднозначного тлумачення. Висновки дослідження підтверджують важливість принципу правової визначеності як ключового елементу стабільності правової системи. Відсутність узгодженості у тлумаченні та застосуванні правових норм може знижувати довіру громадян до правової системи. У зв'язку з цим пропонується розглядати принцип

правової визначеності як базову складову правової системи, що здатна захищати громадян від довільного втручання держави в їхні права та зміцнювати довіру до правової системи. З метою вдосконалення правового регулювання доцільно включити принцип правової визначеності до Цивільного кодексу України як стратегічний крок для підвищення ефективності та прозорості правозастосування. Також обґрунтовано необхідність врахування міжнародного досвіду, зокрема практики Європейського Союзу, де принцип правової визначеності слугує важливою передумовою захисту основоположних прав і свобод.

CHALLENGES AND LIMITATIONS IN THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY

Mertsalov D. Y.

Postgraduate Student

Oles Honchar Dnipro National University

Nauka Avenue, 72, Dnipro, Ukraine

orcid.org/0009-0003-4112-6929

DmertsalovD@gmail.com

Key words: *legal certainty, law enforcement, civil law, legal system, legal guarantees, legislative reform.*

The study investigates the challenges and limitations associated with implementing the principle of legal certainty in Ukrainian civil law, which remains fundamental for the stability and predictability of legal relations within society. The purpose of the study is to identify the most critical aspects of legal uncertainty in Ukraine's civil legislation, particularly by analyzing the main shortcomings in applying the principle of legal certainty. The research also aims to develop recommendations for improving legislation to enhance the predictability of legal norms, which is crucial for protecting citizens' rights and interests. Research methods include the analysis of normative legal acts, examination of judicial practice, and a comparative analysis of international experience, specifically the legal approaches applied in the European Union, where the principle of legal certainty is regarded as a core element of the legal system. The comparative analysis method helped to identify key differences between national and international approaches to law enforcement, thereby enabling a deeper understanding of the need to harmonize Ukrainian legislation with internationally recognized standards. Research results indicate numerous gaps in the legislation, as well as issues with the clarity and consistency of legal norms, which often lead to legal contradictions and complications in law enforcement. It was found that legal uncertainty in civil legislation may arise from the ambiguity of certain legal terms and insufficient regulation of legal sources, complicating judicial practice. Recommendations for improving legislation were proposed, including strengthening the regulation of civil law sources, clarifying legal terminology, and eliminating ambiguity in the texts of normative acts. Current issues of legal uncertainty associated with abstract legal terms, such as "justice" or "significant harm," were examined, and solutions were proposed. These solutions include clearer formulation of norms and ensuring consistency in judicial practice to prevent ambiguous interpretation. Conclusions confirm the importance of the principle of legal certainty as a key element in the stability of the legal system. A lack of consistency in interpreting and applying legal norms can reduce public trust in the legal system. In this regard, it is proposed to consider legal certainty as a fundamental component of the legal system that can protect citizens from arbitrary state interference in their rights and strengthen public trust in the legal

system. For improved regulation, it is advisable to incorporate the principle of legal certainty into the Civil Code of Ukraine as a strategic step to enhance the effectiveness and transparency of law enforcement. The study also substantiates the need to consider international experience, specifically that of the European Union, where the principle of legal certainty is an essential precondition for the protection of fundamental rights and freedoms.

Постановка проблеми. Процес оновлення цивільного законодавства в Україні є критично важливим і своєчасним, відображаючи глобальні тенденції розвитку суспільства та відповідаючи на нові виклики, які виникають у сфері цивільних правовідносин. Адаптація Цивільного кодексу України та інших відповідних нормативних актів до сучасних реалій вимагає, аби вони були ясними, однозначними та несуперечливими, що забезпечить їхню ефективність та стабільність у правозастосуванні.

Процес оновлення цивільного законодавства в Україні є актуальним і важливим завданням, оскільки він відображає глобальні тенденції суспільного розвитку та відповідає на нові виклики у сфері цивільних правовідносин. Адаптація Цивільного кодексу України до сучасних реалій потребує чітких і узгоджених норм для підвищення ефективності правозастосування.

Забезпечення правової визначеності вимагає правових гарантій, що сприяють стабільності цивільно-правового регулювання та адаптації до змін у соціальному та технологічному середовищах. Зміцнення законодавства має враховувати захист прав учасників цивільних відносин, а також убезпечення від довільного втручання держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принцип правової визначеності не був окремо досліджений у контексті цивільного права України, хоча він є предметом уваги як фундаментальний елемент у загальноправовій системі за дослідженнями таких учених як С.П. Погребняк [11], Р.О. Падалка [10], Г.З. Огнев'юк [8]. Вивчення цього принципу також проводилося в рамках аналізу верховенства права за науковими роботами С.П. Головатого [1], Ю.І. Матвеева [7], та інших, а також в контексті його застосування в інших галузях права згідно з роботами В.А. Кройтора [6] та О.В. Сачко [13]. Інтерес до цього принципу виявили і міжнародні вчені, як-от Джеремі Ван Меєрбек [16], який досліджував його застосування в практиці ЄС, та Джон МакГаррі [17], який зосереджувався на забезпеченні правової визначеності у Великобританії.

Незважаючи на значний інтерес науковців, роль принципу правової визначеності в цивільному праві України залишається недослідженою,

особливо у контексті його практичного застосування. У даній статті зосереджено увагу на значенні цього принципу для стабільності цивільних відносин та захисту прав громадян.

Метою статті є дослідження місця та ролі принципу правової визначеності у цивільному праві України, зокрема його впливу на прозорість та послідовність правових норм. Завданнями є: аналіз існуючих норм щодо відповідності принципу правової визначеності; виявлення проблем, що потребують вирішення; та розробка рекомендацій для підвищення чіткості та передбачуваності законодавства, враховуючи сучасні соціальні та економічні зміни.

Виклад основного матеріалу. Наукові дослідження щодо сучасних тлумачень верховенства права знайдено у працях таких авторів як С. Головатий [1], О. Соловійов [14], М. Козюбра [5] та інших. Зокрема, важливу роль у формуванні офіційних інтерпретацій відіграють рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Аналізуючи їх підходи, можна помітити, що обидва суди інтегрують у свої рішення елементи як природно-правових, так і позитивістсько-правових концепцій, включно з аксіологічними та інструментально-потребовими підходами. Обидві інституції вирізняються гуманістичним баченням права, орієнтованим на захист природних прав та гідності людини [7].

Відмінності в тлумаченнях ЄСПЛ та КСУ також заслуговують на увагу. ЄСПЛ наголошує на ситуативності правових інтерпретацій, переходячи від загальних абстрактних формулювань до більш конкретизованих визначень, що відповідають певним історичним та суб'єктивним обставинам. Навпаки, КСУ зробив спробу встановити загальне і досить абстрактне визначення верховенства права як панування права у суспільстві. Ці розбіжності відображають різні методологічні підходи до інтерпретації та застосування правових норм в межах їх юрисдикцій.

Аналізуючи рішення ЄСПЛ, можна виявити ключові характеристики та особливості верховенства права. Основні принципи, відзначені ЄСПЛ, включають визнання пріоритетності прав

людини в діяльності держави, оскільки принцип верховенства права є фундаментальним для всіх статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, до дотримання якої зобов'язані держави-члени Ради Європи. Цей принцип стосується всіх державних органів, у тому числі органів прокуратури [10].

Додатково, ЄСПЛ підкреслює важливість правової визначеності людини в конкретній ситуації. Відповідно до ЄСПЛ, неприпустиме затримання особи на невизначений та непередбачуваний термін без підтримки законом або судовим рішенням. Також закон має чітко визначати межі будь-якого правового розсуду і методи його застосування. ЄСПЛ вказує на необхідність громадської довіри до судів як до гарантів справедливості, а також на безумовний доступ до судового розгляду [8].

Значення судового контролю над виконавчими органами, обов'язковість виконання судових рішень усіма державними органами, можливість перегляду рішень вищими інстанціями, а також остаточність і незмінність рішень, які набрали чинності, є основними для забезпечення верховенства права. ЄСПЛ підкреслює, що законодавча влада не повинна втручатися у процес правосуддя, і вимагає від держав забезпечувати швидке та ефективне розслідування у випадках застосування смертельної зброї, підтримуючи довіру громадян до верховенства права [2].

«Поелементний аналіз» верховенства права включає детальне вивчення основ права, його структури і функцій для розуміння, як воно домінує в суспільстві. Верховенство права вимагає, щоб усі члени суспільства, включно з державою, дотримувалися чітких, публічно доступних, стабільних та справедливо застосовуваних законів, включаючи такі аспекти як законність, передбачуваність і захист основних прав [9].

Поєднання верховенства права та поелементного аналізу може сприяти більш ефективному застосуванню права, підвищуючи його прозорість і ефективність. Верховенство права гарантує однакове застосування законів до всіх, а поелементний аналіз допомагає виявити, чи відповідають всі компоненти правової системи стандартам, забезпечуючи логічну узгодженість [4].

Такий аналіз дозволяє виявити прогалини і недоліки в правовій системі, які заважають реалізації верховенства права. Наприклад, законодавча невизначеність може призводити до різних трактувань, порушуючи принципи передбачуваності та законності. Тому поелементний аналіз є ефективним інструментом для покращення законодавства, роблячи його більш чітким і сприяючи стабільності правової системи загалом.

Аналіз вітчизняних наукових досліджень показує, що верховенство права часто тлумачиться

через різні доктринальні підходи, узагальнені М. Козюброю [5]. Перший підхід трактує принцип як верховенство закону в традиційному розумінні, характерному для радянської теорії, де верховенство права пов'язується з актами, прийнятими парламентом [3].

Другий підхід розширює цю концепцію, визначаючи верховенство права як верховенство всіх нормативно-правових актів, включно з тими, які не приймаються парламентом. Це тлумачення наявне в конституційному праві, де принцип верховенства права використовується у ширшому значенні, охоплюючи всі нормативні акти [3]. Третій підхід ставить верховенство права поряд з верховенством розуму і справедливості, що є основними для природноправової доктрини. Четвертий підхід визначає верховенство права як пріоритет міжнародних норм і принципів над національним законодавством [12].

С. Головатий [1] у своїй монографії виділяє два підходи в українських дослідженнях: прямолінійно-механістичний та обмежувально-звужувальний. Перший підхід досліджує широке значення феномена права, тоді як другий розглядає верховенство права як елемент правової держави. Головатий критикує ці підходи, пропонуючи розуміти верховенство права як сукупність ідеалів та практик, що захищають особу від довільних дій держави, забезпечуючи повагу до людської гідності. Це підкріплює позицію С. Погребняка [11], який вважає, що сучасне розуміння верховенства права охоплює демократичні цінності та спрямоване на захист прав і свобод людини у всіх сферах життєдіяльності.

С. Погребняк [11] виділяє три основні тлумачення верховенства права: формальне, субстанційне (матеріальне) та функціональне. Формальний підхід фокусується на законодавчому закріпленні принципу та дотриманні його в правових нормах. У європейському контексті верховенство права включає незалежність судової влади, прозорий законодавчий процес, відсутність дискримінаційних законів, заборону ретроактивного права та судовий контроль за урядовими діями. Матеріальноправовий підхід оцінює право за моральними критеріями, а функціональний підхід акцентує на ролі права у забезпеченні передбачуваності рішень та обмеженні дискреційних повноважень уряду [7].

О. Сачко [13] зазначає, що англomовна юридична традиція розділяє верховенство права на політико-правовий та процесуальний підходи. Перший пов'язує його з поняттями свободи, демократії та правопорядку, хоча й часто подає загальні визначення, що утруднюють їх формалізацію. Натомість процесуальний підхід розглядає верховенство права як систему індивідуальних прав

і процесуальних гарантій, закріплених у міжнародних актах, таких як Загальна декларація прав людини [14].

Хоча існують певні дослідження, багато аспектів трактування верховенства права залишаються дискусійними та потребують додаткового аналізу [11]. В юридичній спільноті все ще немає єдиної позиції щодо його визначення, що вимагає нових підходів до класифікації та узагальнення цього принципу.

Принцип правової визначеності вимагає, щоб закони були чіткими, доступними і передбачуваними, що дозволяє особам точно розуміти свої права та обов'язки та адекватно оцінювати можливі правові наслідки своїх дій. Такий принцип є надзвичайно важливим для забезпечення законності, запобігання свавілля та зміцнення довіри до правової системи [16].

Однак, попри його значущість, реалізація принципу правової визначеності стикається з низкою викликів та обмежень. Перше з них – мовна невизначеність. Закони часто використовують абстрактні або багатозначні терміни, що може вести до різного тлумачення. Наприклад, такі поняття як «справедливість», «нерозумні витрати» чи «значна шкода» можуть інтерпретуватися по-різному залежно від контексту та судової практики.

Друге обмеження пов'язане з постійною еволюцією законодавства. У сучасному світі, де соціальні, технологічні та економічні умови швидко змінюються, закони можуть швидко застарівати або виявлятися неадекватними. Це вимагає постійного перегляду та адаптації законодавчих актів, що, в свою чергу, може підривати передбачуваність правової системи та ускладнювати її розуміння громадянами [4].

Третє обмеження – це балансування між загальністю і специфічністю. З одного боку, закони не можуть бути абсолютно детальними, оскільки це призведе до їх надмірної кількості та складності. З іншого боку, занадто загальні норми можуть бути неефективними для регулювання конкретних ситуацій та взаємовідносин.

Четверте обмеження пов'язане з суб'єктивним фактором у правозастосуванні. Судді та інші правозастосовні органи мають певний ступінь дискреції при інтерпретації законів, що може призвести до неконсистентності та непередбачуваності судових рішень.

Кризовий період, який переживає Україна протягом останніх трьох років, вимагає від країни чіткого вибору напряму зовнішньополітичної інтеграції. На європейському континенті для України особливо перспективними та ефективними видаються шляхи співпраці з такими організаціями, як РЄ та ЄС. Хоча РЄ представляє собою важливу платформу для політичної інтеграції, ЄС відкриває для України ширші можливості у полі-

тичних, економічних, соціальних та культурних аспектах [5]. Це стало особливо важливим після підписання угоди про асоційоване членство з ЄС у березні 2014 року, що стало наслідком значущих подій, які відбулися в Україні між груднем 2013 року та березнем 2014 року.

Виконання умов асоціації з ЄС вимагає від України адаптації до правових стандартів ЄС, особливо у сфері забезпечення основоположних прав та свобод. На початку 1950-х років домінувала думка, що захист та повага до основних прав людини є виключною компетенцією РЄ, оскільки інститути тодішніх Європейських Співтовариств, що займалися економічними питаннями, не могли безпосередньо впливати на захист прав людини. Однак, з розвитком політико-правових процесів серед держав-членів ЄС, стало очевидно, що така позиція є помилковою [11].

Від початку діяльності Центральної судової інституції ЄС, яка тепер відома як Суд ЄС, виникла необхідність оцінки відповідності актів європейських інститутів конституційним нормам держав-членів у контексті прав людини. Прогрес європейської інтеграції поставив захист основних прав людини на чільне місце в порядку денному ЄС, що спонукало Суд ЄС до реформування свого підходу та започаткування процесу конституціоналізації основоположних прав та свобод [11].

Першим важливим рішенням у цьому контексті стала справа «Loos», у якій Суд Європейського Союзу підкреслив, що правові акти Європейського Співтовариства не обмежуються лише встановленням обов'язків для громадян, але й закріплюють основоположні права, що є невід'ємною частиною правової системи Співтовариства. У своєму рішенні Суд також наголосив, що установчі договори мають розглядатися як правові документи з прямою дією, тобто такі, що надають окремим особам конкретні права. Важливо, що захист цих прав покладається на національні суди держав-членів, що забезпечує єдність застосування європейського права на всій території ЄС та сприяє розвитку європейської правової традиції. Це рішення стало ключовим кроком у визнанні того, що правові норми ЄС мають безпосередній вплив на правовий статус осіб і забезпечення їхніх прав [8].

Принцип правової визначеності в Цивільному кодексі України (ЦК України) виявляється через норми, які врегульовують взаємовідносини і запобігають конфліктам між різними правовими актами або нормами в межах самого кодексу. Зокрема, це стосується норм, які передбачають заходи у випадках, коли одні правила суперечать іншим, а також коли застосування певних норм конфліктує з суттю конкретних цивільних відносин чи правочину. Такі заходи передбачені, наприклад, у статтях 633, 1109, 1242, а також у статтях 7, 21, 203 ЦК України [12].

Цей принцип також проявляється у правилах тлумачення змісту правочинів, умов договорів, а також заповітів, які зазначені у статтях 213, 637, 1256 ЦК України. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що принцип правової визначеності є ключовим елементом системи принципів цивільного права України [1]. Його значення полягає в тому, що він забезпечує загальність і універсальність дії, оскільки поширюється на всі цивільні відносини та має важливі правові наслідки для всіх суб'єктів цивільного права.

Порушення принципу правової визначеності може призвести до відмови у застосуванні певних цивільно-правових норм, якщо вони визнаються нікчемними або не можуть бути застосовані через суперечність з Конституцією України, Цивільним кодексом, загальними засадами цивільного законодавства, умовами договору чи суттю відносин чи правочину. ЦК України також встановлює заборони щодо застосування певних джерел цивільного права або дає можливість учасникам цивільних правовідносин через судовий процес визнати незаконним і скасувати нормативно-правовий акт. Все це свідчить про важливість та універсальність принципу правової визначеності у правовій системі України [4].

Пропозиція внесення принципу правової визначеності до статей Цивільного кодексу України може стати важливим кроком для значного підвищення ефективності правового регулювання, одночасно забезпечуючи кращий захист учасників цивільних правовідносин. Впровадження цього принципу передбачає досягнення декількох фундаментальних цілей, серед яких можна виокремити гарантування чіткості, доступності та передбачуваності правових норм, що є важливими для стабільності правової системи. Відсутність правової визначеності часто стає причиною виникнення непорозумінь, конфліктів та судових спорів, що вказує на необхідність адаптації законодавчих норм для відповідності вимогам правової визначеності, яка здатна знизити рівень правових суперечок і сприяти підвищенню довіри до правової системи з боку як громадян, так і бізнесу.

Застосування принципу правової визначеності в Цивільному кодексі України може бути реалізовано через чіткіше формулювання правових норм та усунення мовної багатозначності, що часто спостерігається у деяких статтях законодавства. Часто нормативні акти містять абстрактні терміни, які допускають різні інтерпретації, що призводить до неоднозначного тлумачення норм судами або іншими правозастосовними органами. Наприклад, такі поняття, як «справедливість», «значна шкода» та «розумні витрати» можуть мати різні значення, що залежить від конкретних правових ситуацій або судової практики. З цієї точки зору, статті 213,

637 і 1256 Цивільного кодексу України, які регулюють питання тлумачення правочинів та договорів, потребують удосконалення, щоб забезпечити чітке та однозначне тлумачення прав і обов'язків сторін.

Стаття 213 Цивільного кодексу України встановлює, що правочини повинні тлумачитися виходячи зі справжньої волі сторін, що є надзвичайно важливим для усунення непорозумінь у випадках неоднозначного трактування окремих положень. Це положення не тільки забезпечує правову визначеність, але й дозволяє досягти справедливості у випадках, коли умови правочину є нечіткими або двозначними. Стаття 637 Цивільного кодексу України доповнює це положення щодо договорів, встановлюючи, що їх умови повинні тлумачитися у контексті всієї угоди. Таким чином, забезпечується, що під час вирішення спорів сторони можуть покладатися на узгоджені договірні умови, уникаючи суперечливих інтерпретацій.

Крім того, важливо враховувати потребу у постійному перегляді та оновленні норм цивільного права відповідно до соціальних, економічних і технологічних змін, які відбуваються у суспільстві. Законодавство має бути адаптованим до сучасних реалій, при цьому зберігаючи стабільність і передбачуваність, що є необхідними для підтримки правової визначеності. У цьому контексті правова визначеність полягає не тільки в чіткості та зрозумілості правових норм, але й у забезпеченні постійної актуалізації законодавства з урахуванням нових суспільних потреб і викликів. Наприклад, у статтях 7, 21 та 203 Цивільного кодексу України йдеться про механізми вирішення колізій між різними правовими нормами, що є ключовим аспектом забезпечення правової визначеності. Внесення змін до цих статей дозволить уникати суперечностей і поліпшить механізми правозастосування у випадках прогалин або невизначеності у законодавстві.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення балансу між загальністю та специфічністю правових норм. З одного боку, закони мають бути загальними, щоб охоплювати широкий спектр правовідносин, проте з іншого боку – вони повинні бути достатньо конкретними, щоб ефективно регулювати окремі типи правочинів та правовідносин. Внесення принципу правової визначеності до Цивільного кодексу дозволить досягти цього балансу шляхом більш детального регулювання окремих видів правочинів та цивільних відносин. Наприклад, стаття 1242 Цивільного кодексу чітко визначає черговість спадкоємців за законом, що є важливим для збереження правової визначеності у спадкових правовідносинах, а також допомагає уникнути конфліктів між спадкоємцями.

Особливої уваги потребує питання тлумачення правових норм суддями та іншими правозасто-

совними органами для забезпечення правової визначеності. Суди повинні мати чіткі критерії для тлумачення законів, а також обмеження щодо застосування власного розсуду при ухваленні рішень. Непослідовність судових рішень, яка часто виникає внаслідок неоднозначного тлумачення законодавчих норм, може підірвати довіру до правової системи та призвести до зростання рівня правової невизначеності. Тому удосконалення Цивільного кодексу в контексті впровадження принципу правової визначеності повинно враховувати необхідність забезпечення узгодженості та єдності судової практики. На основі положень статей 213 та 637 Цивільного кодексу можна досягти узгодженості у тлумаченні договорів та правочинів, що сприятиме зниженню кількості судових спорів та підвищенню передбачуваності судових рішень.

Пропонуючи внесення змін до Цивільного кодексу України з метою впровадження принципу правової визначеності, необхідно звернути увагу на міжнародний досвід. Зокрема, у правових системах країн Європейського Союзу цей принцип вважається ключовим для забезпечення стабільності правовідносин та довіри громадян до правової системи. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на важливості правової визначеності для забезпечення дотримання прав людини та принципу верховенства права. Важливо також враховувати взаємодію між національними правовими системами та нормами міжнародного права, що може бути додатковим інструментом для підвищення якості правового регулювання в Україні.

Одним із можливих шляхів впровадження принципу правової визначеності до Цивільного кодексу України є посилення регламентації щодо джерел цивільного права. Відповідні положення повинні чітко визначати, які саме нормативні акти мають перевагу у разі їхньої колізії. Крім того, необхідно уточнити правила застосування аналогії права та аналогії закону для вирішення правових спорів, що виникають у випадках прогалин у законодавстві. Це дозволить зменшити рівень правової невизначеності та забезпечити більшу стабільність правовідносин.

На завершення, слід зазначити, що впровадження принципу правової визначеності до Цивільного кодексу України не тільки підвищить ефективність цивільного права, але й сприятиме покращенню загальної правової культури в Україні. Громадяни та бізнес отримають можливість з більшою впевненістю планувати свої дії та уникати правових ризиків, що матиме позитивний вплив на розвиток економіки та суспільства загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Правова визначеність є основоположним принципом, що забезпечує ясність, передбачуваність і зрозумілість правових норм, що є критично важливим для забезпечення прав і свобод громадян та стабільності правової системи. Принцип правової визначеності в Цивільному кодексі України проявляється через деталізовані норми, що адресують можливі колізії та невідповідності між різними правовими актами. Наприклад, спеціальні статті кодексу розглядають випадки, коли окремі норми можуть суперечити одна одній або коли застосування певних норм є неможливим через конфлікт з основними засадами чи духом закону. Також важливо відзначити, що в Цивільному кодексі передбачені механізми для тлумачення і застосування правових норм, що сприяє їхній однозначності та захисту прав учасників правовідносин. У зв'язку з наведеним, у дослідженні запропоновано внести зміни до Цивільного кодексу України, зокрема, запропонувати зміни до статей, які регулюють джерела цивільного права, та додати положення, що забезпечують більшу визначеність і консистенцію в застосуванні цивільного права. Особлива увага приділяється врегулюванню питань, пов'язаних з тлумаченням та застосуванням цивільно-правових норм, що має стати основою для подальшого забезпечення правової визначеності та стабільності в правовій системі України. Подальші дослідження повинні зосередитись на аналізі практичного застосування нововведених норм, впливі правової визначеності на правову поведінку громадян та бізнесу, а також вивченні міжнародного досвіду з метою знаходження оптимальних шляхів розвитку правової системи України у відповідності до загальноприйнятих міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 44 с.
2. Гуйван П. Д. Правова визначеність як складова частина принципу верховенства права. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 11–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_4
3. Дудаш Т. І. Праворозуміння крізь призму герменевтики. [Випуск 22]. Львів, 2010. 248 с.
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
5. Козюбра М. І. Принцип верховенства права та правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Том 64. *Юридичні науки*. С. 3–9.

6. Кройтор В. А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2021. 42 с.
7. Матвєєва Ю. І. Принцип правової визначеності як складова верховенства права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 220 с.
8. Огнев'юк Г. З. Правова визначеність як юридична категорія. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 10. С. 32–35. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2017_10_13
9. Олійник О. С. Принципи кримінального права: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2020. 480 с.
10. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 195 с.
11. Погребняк С. П. Основоположні принципи права : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2009. 433 с.
12. Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти). [Випуск 3]. Львів, 2001. 108 с.
13. Сачко О. В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2019. 500 с.
14. Соловійов О. В. Міжнародні договори та міжнародна судова практика їх застосування як джерела національного права (за матеріалами застосування в Україні Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду). [Випуск 26]. Київ, 2012. 164 с.
15. Ahmetaj H. Legal Certainty and Legitimate Expectation in the EU Law. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*. 2014. Vol. 1. No. 2. Pp. 20–25.
16. Jérémie Van Meerbeeck. The Principle of Legal Certainty in the Case Law of the European Court of Justice: From Certainty to Trust. *European Law Review*. 2016. Vol. 41, № 41. P. 275–288.
17. McGarry J. Effecting Legal Certainty under the Human Rights Act. *Judicial Review*. 2011. Vol. 16. № 1. Pp. 66–71.

REFERENCES

1. Holovaty S. P. (2009) Verkhovenstvo prava: ideia, doktryna, pryntsyyp: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.01 [Rule of law: idea, doctrine, principle: Doctor's thesis abstract]. Kyiv, 44 p. [in Ukrainian]
2. Huyvan P. D. (2017) Pravova vyznachenist yak skladova chastyna pryntsyypu verkhovenstva prava [Legal certainty as a component of the rule of law principle]. *Almanac of International Law*, 17, pp. 11–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_4 [in Ukrainian]
3. Dudash T. I. (2010) Pravorozuminnia kriz pryzmu hermenevtyky [Legal understanding through the prism of hermeneutics]. Lviv, 248 p. [in Ukrainian]
4. Dudorov O. O., Khavroniuk M. I. (2014) Kryminalne pravo: navch. posib. [Criminal Law : a textbook]. Kyiv : Vainte, 944 p. [in Ukrainian]
5. Koziubra M. I. (2007) Pryntsyyp verkhovenstva prava ta pravovoi derzhavy: yednist osnovnykh vymoh [The rule of law and the legal state: unity of basic requirements]. *Scientific Notes of NaUKMA*, 64, Law Studies, pp. 3–9. [in Ukrainian]
6. Kroitor V. A. (2021) Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia ta funktsionuvannia systemy pryntsyypiv tsyvilnoho sudochynstva: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.03 [Theoretical and methodological foundations of civil litigation principles: Doctor's thesis abstract]. Kharkiv, 42 p. [in Ukrainian]
7. Matvieieva Yu. I. (2019) Pryntsyyp pravovoi vyznachenosti yak skladova verkhovenstva prava: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01 [The principle of legal certainty as a component of the rule of law: Candidate's thesis]. Kyiv, 220 p. [in Ukrainian]
8. Ohnevyyuk H. Z. (2017) Pravova vyznachenist yak yurydychna katehoriia [Legal certainty as a legal category]. *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 10, pp. 32–35. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2017_10_13 [in Ukrainian]
9. Oliinyk O. S. (2020) Pryntsyypy kryminalnoho prava : dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.08 [Principles of criminal law: Doctor's thesis]. Kyiv, 480 p. [in Ukrainian].
10. Padalka R. O. (2017) Verkhovenstvo prava yak osnovopolozhnyi pryntsyyp prava: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01 [The rule of law as a fundamental principle of law: Candidate's thesis]. Kyiv, 195 p. [in Ukrainian]
11. Pohrebniak S. P. (2009) Osnovopolozhni pryntsyypy prava: dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.01 [Fundamental principles of law: Doctor's thesis]. Kharkiv, 433 p. [in Ukrainian]
12. Rabinovych P. M., Pankevych I. M. (2001) Zdiisnennia prav liudyny: problemy obmezhuвання (zahalno-teoretychni aspekty) [Human rights implementation: limitation issues (general theoretical aspects)]. Lviv, 108 p. [in Ukrainian]

13. Sachko O. V. (2019) Zabezpechennia verkhovenstva prava pry zastosuvanni osoblyvykh form, poriadkiv ta rezhytiv kryminalnoho provadzhennia : dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.09 [Ensuring the rule of law in the application of special forms, orders, and modes of criminal proceedings: Doctor's thesis]. Irpin, 500 p. [in Ukrainian]
14. Soloviov O. V. (2012) Mizhnarodni dohory ta mizhnarodna sudova praktyka yikh zastosuvannia yak dzherela natsionalnoho prava (za materialamy zastosuvannia v Ukraini Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny ta praktyky Strasburzkoho sudu) [International treaties and international judicial practice of their application as sources of national law (based on the European Convention on Human Rights and the practice of the Strasbourg Court in Ukraine)]. Kyiv, 164 p. [in Ukrainian]
15. Ahmetaj H. (2014) Legal Certainty and Legitimate Expectation in the EU Law. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 1(2), pp. 20–25.
16. Van Meerbeeck J. (2016) The Principle of Legal Certainty in the Case Law of the European Court of Justice: From Certainty to Trust. *European Law Review*, 41(41), pp. 275–288.
17. McGarry J. (2011) Effecting Legal Certainty under the Human Rights Act. *Judicial Review*, 16(1), pp. 66–71.